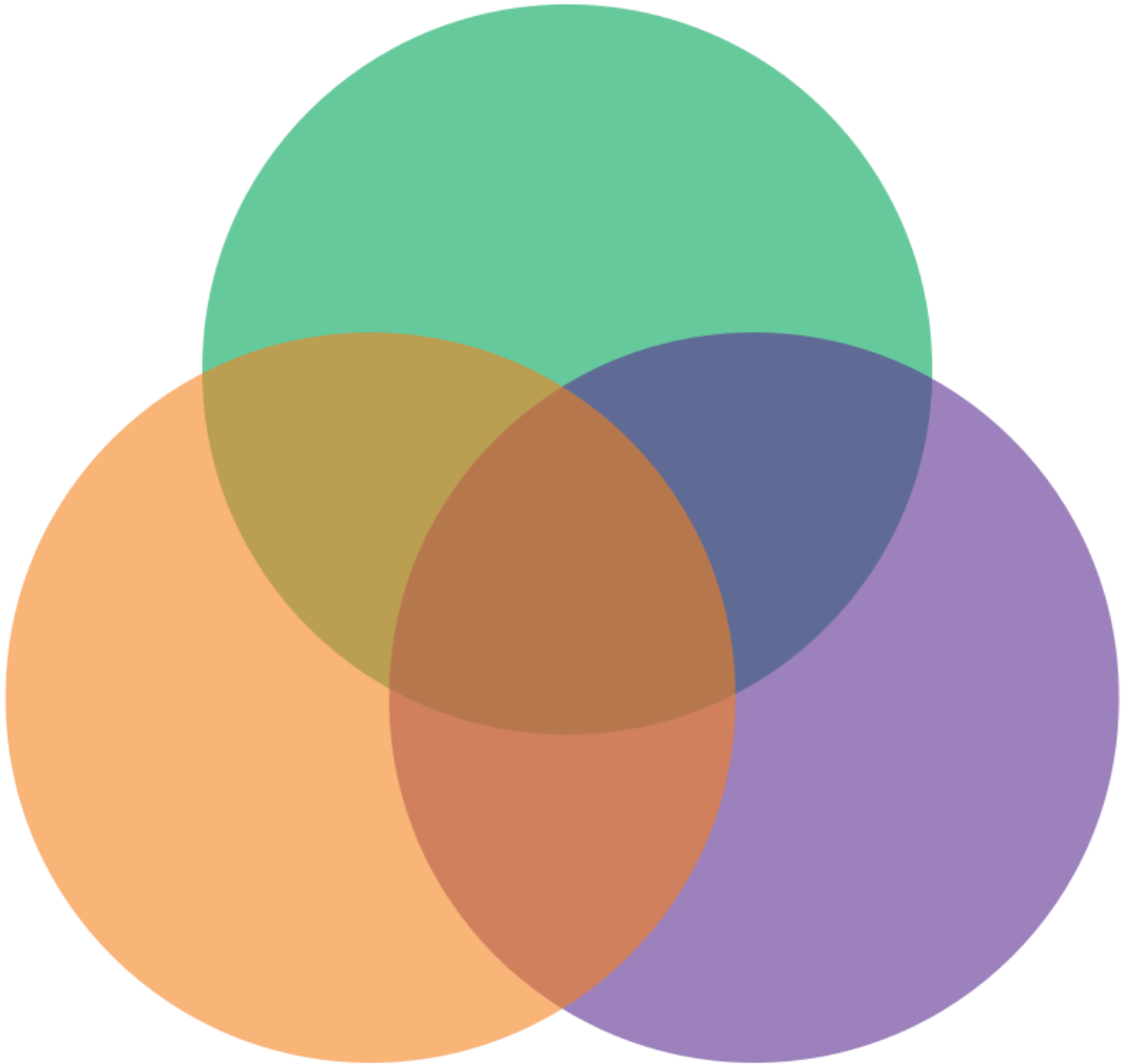

Käsitys sukupuolesta moninaisena mahdollistaa laaja-alaisen tasa-arvopoliitikan

22.9.2025

Lisääntynyt tieto sukupuolen moninaisuudesta sekä intersektionaalinen lähestymistapa mahdollistavat monipuolisemman, tarkemman ja jäsennellymmän ymmärryksen tasa-arvosta ja syrjinnästä. Materiaalisessa todellisuudessa sekä cissukupuolisten naisten ja miesten välinen että sukupuolivähemmistöjen kohtaama syrjintä ovat yhteydessä toisiinsa monin tavoin. Tästä syystä esimerkiksi ihmisoikeuksia ja yhdenvertaisuutta ajavat naisjärjestöt pyrkivät parantamaan sekä tyttöjen ja naisten että transihmisten asemaa yhteiskunnassa.

Joa Hiitola, Luca Karhu Tainio ja Sanna Mustasaari

Kirjoittajat ovat eri tieteenalojen tutkijoita, jotka tutkivat sukupuoleen, ruumiillisuuteen, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä eri näkökulmista.

Raisa Jurva kirjoitti *Alustalla* aluillaan olevan Koneen säätiön rahoittaman tutkimuksensa premisseistä. Lähtökohdat Jurvan tasa-arvopolitiikkaa lakimuutosten kautta analysoivassa tutkimuksessa vaikuttavat mukailevan viime vuosina nousseen anti-gender-liikehännän retoriikkaa, joka pyrkii uhkakuvia luomalla rajoittamaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia.

Anti-gender liikkeestä inspiraatiota saaneet feministit viittaavat usein materiaaliseen todellisuuteen, kuten Jurvakin tekee, mutta kertomatta jätetään, mitä “materiaalisella” tai “aineellisella todellisuudella” tarkoitetaan ja mitkä osat siitä on poimittu väitteiden tueksi. “Aineellinen todellisuus”, joka esitetään objektiivisena ja tutkijasta riippumattomana, kehystetään siis hyvin valikoivasti.

Anti-gender liikkeestä inspiraatiota saaneet feministit viittaavat usein materiaaliseen todellisuuteen, kuten Jurvakin tekee, mutta kertomatta jätetään, mitä “materiaalisella” tai “aineellisella todellisuudella” tarkoitetaan ja mitkä osat siitä on poimittu väitteiden tueksi.

Jurvan näkemyksen mukaan 2000-luvun lakiuudistukset ovat irrottaneet sukupuolen tästä “materiaalisesta todellisuudesta” ja ankkuroituneet sen sijaan käsitykseen sukupuolesta “kokemuksena” tai “mentaalisena ilmiönä”. Lakiuudistusten taustalla olevien keskustelujen ja liikehännän analyysiä ei kuitenkaan Jurvan tekstistä löydy kuin hyvin ohuesti ja hajanaisesti.

Sukupuoli koostuu materiaalisesta ruumiillisuudesta, identiteetistä ja kokemuksesta

Jurva luo tekstissään kahtiajaon materiaalisen ja aistein havaittavan sukupuolen ja ”sattumanvaraisen” kokemuksen välille. Hän ei kuitenkaan perustele miten sukupuolikokemus olisi erityisen sattumanvaraista tai materiaalisesta todellisuudesta irrallaan.

Meidän jokaisen sukupuoli koostuu niin materiaalisesta ruumiillisuudesta kuin identiteetistä ja kokemuksestakin.

Niin feministisessä kuin luonnontieteellisessäkin tutkimuksessa sukupuolen moninaisuus sekä ilmiönä että yksilön ominaisuutena on yleisesti tunnistettu ja tunnustettu tosiseikka (mm. Roughgarden 2013). Meidän jokaisen sukupuoli koostuu niin materiaalisesta ruumiillisuudesta kuin identiteetistä ja kokemuksestakin. Jurvan käsitys sukupuolesta vaikuttaa sukupuolentutkimuksellisesta kuvakulmasta paitsi yksioikoiselta myös vanhakantaiselta ja ohittaa suuren osan 1990-luvun jälkeisestä sukupuolen teoretisoinnista (mm. Ahmed, 2006; Barad, 2007; Butler, 1990; suomalaisista Rossi, 2003). Tässäkin Jurva vaikuttaa seurailevan konservatiivisten anti-gender -toimijoiden näkemyksiä.

Olemme omissa tutkimuksissamme tarkastelleet esimerkiksi sukupuolen materiaalisuutta ja ruumiillisuutta, sukupuoli-identiteetin arviointia diagnoosiprosesseissa, sukupuolen ja hoivan epätasaisen jakaantumisen sekä sukupuolistuneen vanhemmuuden kysymyksiä sekä sukupuolistunutta väkivaltaa ja kaikkien näiden alueiden yhteiskunnallisia seurauksia. Tässä kirjoituksessa paneudumme erityisesti Jurvan esittelemään tasa-arvopolitiikan kehukseen, sillä anti-gender-liikehännän taustalla vaikuttavaa ajattelua on jo purettu perusteellisesti esimerkiksi [täällä](#) ja [täällä](#).

Vähemmistökatteeriat eivät taistele keskenään

Jurva pohjustaa tekstinsä argumentteja väittämällä, että vähemmistöryhmiin kuulumisen “määritellään yhteisesti sovittun mittaamisen”, diagnoosien tai kollektiivisten määritelmien perusteella, mistä sukupuoli-identiteetti hänen mukaansa perustavanlaatuisesti eroaa

Eri vähemmistöasemat ovat kuitenkin erilaisia ja intersektionaalinen lähestymistapa painottaa, että niitä ei voi lähestyä kategorisesti, vaan on tarkasteltava eri asemia, ominaisuuksia ja identiteettejä yhtäaikaaisesti, sillä juuri eri tekijöiden vuorovaikutus vaikuttaa kokemukseen [syrjinnästä](#). Kyse ei siis ole kategorioiden hämmäisestä taistelusta keskenään – miksi sellaiseen olisi tasa-arvotyössä tarvetta? Kyse on siitä, että ihmiset kokevat rasismia, syrjintää ja joissain tapauksissa vakavaa väkivaltaa erilaisista syistä, joita tasa-arvotyössä pyritään kartoittamaan, jotta niiden ehkäisy tulee mahdolliseksi.

On kyseenalaista asettaa vastakkain täysin erilaisia kysymyksiä, kuten vaikka Jurvan mainitsemaa alkuperäiskansojen asemaa ja sukupuolivähemmistöön kuulumista. Tällä hetkellä polttavia [Lapin ja Saamenmaan kolonisaation kysymyksiä](#) Jurva ei mainitse. Itse asiassa länsimainen asuttajakolonialismi on tähän päivään saakka määritellyt ja rajoittanut alkuperäiskansojen seksuaalisuutta ja moninaista sukupuolen ilmaisua pakottaen heitä väkivaltaisesti kaksinaiseen sukupuolijärjestelmään (mm. Finley, 2011). Ilman asuttajakolonialismia, sukupuolen ilmaisu perustuisi kenties monissa alkuperäiskansojen yhteisöissä juuri ihmisten omaan [kokemukseen sukupuolestaan](#). Tässä esimerkissä konkretisoituu myös mainitsemamme vähemmistöasemien intersektionaalisuus: alkuperäiskansat, vammaiset, ikäihmiset, kielivähemmistöt ja niin edelleen voivat tulla syrjityiksi myös sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun, kuten moneen muuhunkin vähemmistöasemaan, perustuen.

Vammaisliikkeet ovat aina 1970-luvulta lähtien peräänkuuluttaneet yhteiskunnallista näkökulmaa haastaen lääketieteen määrittelyvaltaa – eli nimenomaan painottaneet vammaisuutta elettyinä kokemuksena ja identiteettikysymyksenä sekä siihen liittyvän sorron merkitystä.

Jurvan mainitsema vammaisuuden määrittely ei myöskään yksinkertaisesti tai ongelmattomasti sujahda diagnoosien ja kriteerien alle, kuten hän antaa ymmärtää. Vammaisliikkeet ovat aina 1970-luvulta lähtien peräänkuuluttaneet yhteiskunnallista näkökulmaa haastaen lääketieteen määrittelyvaltaa – eli nimenomaan painottaneet vammaisuutta elettyinä kokemuksena ja identiteettikysymyksenä sekä siihen liittyvän sorron merkitystä.

Esimerkiksi osa pitkäaikaissairaista identifioituu vammaisiksi ja osa ei, ja toisaalta osa lääketieteen ja diagnoosien vammaisiksi määrittelemistä ei itse määrittele itseään vammaiseksi. (mm. Davis 2006). Aktivistiyhteisöjen lisäksi keskustelua käydään myös akateemisella kentällä ja transtutkimuksen ja crip-teoreettisen tutkimuksen välillä onkin paljon yhteyksiä ja samankaltaisuuksia niin ruumiillisuuden ymmärtämisessä kuin poliittisissa päämäärissä (mm. Baril 2015; Logan Smilkes & Greenberg 2025; Vaahtera 2020).

Sukupuolen käsite ei ole hämärtynyt vaan tarkentunut

Jurva väittää, että nykykeskustelua sukupuolesta ja erityisesti sukupuoli-identiteetistä leimaisi “sukupuolisokeus” ja tuo esiin, että feministit ovat kritisoineet sukupuolieron ohittavaa puhetta jo vuosikymmeniä. Näistä jälkimmäinen lausuma on totta: yhteiskuntatieteilijät ovat todellakin todenneet, että sukupuolieroja peittävä puhe ohittaa muun muassa sukupuolistuneen väkivallan ja hoivavastuun sukupuolittuneisuuden yhteiskunnallisia ilmiöitä. Suomalaisen hyvinvointivaltion politiikka on historiallisesti rakentunut erityisesti parisuhdeväkivaltaan vastaamisessa tällaisen sukupuolineutraalin diskurssin varaan. Samalla kun naapurimaissa, kuten Ruotsissa, väkivalta nähtiin

feministisen aktivismin myötä sukupuolistuneena ilmiönä, Suomessa sen käsittelyyn valittiin ymmärrys väkivallasta “konfliktina”, jossa ei tunnistettu vallan ja kontrollin kysymyksiä. (Hiitola, 2011; Keskinen 2008, 352; Ronkainen 2008, 296.) Tämä käsitys leimaa edelleen osaa väkivaltatyön toimijoista ja on tärkeä yhteiskunnallisen keskustelun paikka.

Vaikka Jurva viittaa tärkeisiin ja todellisiin tasa-arvopolitiikan kehityskulkuihin, tekstistä puuttuu silta siihen, kuinka transihmisten oikeudet jollain tapaa haittaisivat ja (uudelleen) hämärtäisivät väkivaltaan tai sukupuolten eriarvoisuuteen vastaamista. Näitä sukupuolen, transidentiteettien ja oikeuden erilaisia solmukohtia on tarkasteltu [oikeustieteellisessä tutkimuksessa](#), mutta näihin keskusteluihin Jurva ei viittaa (mm. Alaattinoğlu ym., 2023). On vaikeaa ymmärtää, miten se, että ymmärrämme sukupuolen moninaiseksi ilmiöksi, estäisi kuukautisiin, raskauteen tai synnyttämiseen liittyvistä sosiaalisista, oikeudellisista tai poliittisista kysymyksistä puhumisen tai keskustelun sukupuoleen liittyvistä palkkaeroista, hoivatyön tai metatyön epätasaisesta jakautumisesta.

On vaikeaa ymmärtää, miten se, että ymmärrämme sukupuolen moninaiseksi ilmiöksi, estäisi kuukautisiin, raskauteen tai synnyttämiseen liittyvistä sosiaalisista, oikeudellisista tai poliittisista kysymyksistä puhumisen tai keskustelun sukupuoleen liittyvistä palkkaeroista, hoivatyön tai metatyön epätasaisesta jakautumisesta.

Vastaus on yksinkertainen: ei se estä mitään näistä vaan päinvastoin mahdollistaa monipuolisemman, tarkemman ja jäsenytyneemmän ymmärryksen syrjinnästä. Esimerkiksi Lastensuojelun keskusliitto on toiminnassaan edistänyt sekä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten asemaa että [subjektiivista päivähoito-oikeutta](#), ja valtiosääntöasiantuntijostamme esimerkiksi OTT, dosentti **Liisa Nieminen** on johdonmukaisesti tuonut esiin sekä sukupuolivähemmistöihin että sukupuolten väliseen yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmia. Tarkkaan ottaen on kyse siitä, että tieteellinen tieto sukupuolesta on lisääntynyt ja sen myötä keskustelu sukupuolesta *tarkentunut ja laajentunut*. Tämä on täysin vastakkainen ilmiö kuin Jurvan väittämä hämartyminen.

Transihmisten oikeuksien turvaaminen ei haittaa vaan edistää tasa-arvotyötä

Jurva itsekin toteaa, että juuri ne ihmisoikeuksia ajavat naisjärjestöt, jotka pyrkivät purkamaan tyttöjen ja naisten kohtaamaa syrjintää ja eriarvoisuutta, ovat myös kannattaneet sukupuoli-identiteetin lisäämistä tasa-arvolakiin syrjintäperusteeksi. Tämä ei suinkaan johdu siitä, että sukupuoli olisi jollain tapaa “hälventynyt” tai että mainitut järjestöt olisivat lakanneet keskittymästä naisten ja tyttöjen oikeuksiin, vaan siitä materiaalisesta todellisuudesta, jossa naisten ja miesten väliset tasa-arvo-ongelmat ja sukupuolivähemmistöjen kohtaama syrjintä ovat yhteydessä toisiinsa monin tavoin.

Jurva muodostaa tekstissään transihmisistä yhtenäisen ja muusta yhteiskunnasta erillisen ryhmän, mikä jättää huomiotta sukupuolivähemmistöjen sisäisen moninaisuuden.

Näkymättömiin jää esimerkiksi se, että naisten kohtaama syrjintä ja väkivalta käsittää myös transnaisiin ja transfeminiinisiin ihmisiin kohdistuvan väkivallan ja sen uhan – nämä kuten muutkin kamppailut yhdenvertaisuudesta ja ihmisoikeuksista ovat jaettuina, eivät toisiaan ulossulkevia. Cis-sukupuolisuutta korostavat ja siihen liitetyt normatiiviset oletukset vaikuttavat sekä transihmisiin että cissukupuolisiin naisiin ja miehiin esimerkiksi itseilmaisua rajoittaen, sukupuoliittuneita rooliodotuksia tiukentaen ja ylipäänsä sukupuolistereotyyppioita vahvistaen. Lisäksi sukupuoli-identiteetin noustua populistisen politiikan keskeiseksi keppihevoseksi, sukupuolinormista tavalla tai toisella eroavat ihmiset ovat saaneet tuntea nämä kehitykset [nahoissaan](#) lisääntyvänä väkivaltana.

Cis-sukupuolisuutta korostavat ja siihen liitetyt normatiiviset oletukset vaikuttavat sekä transihmisiin että cissukupuolisiin naisiin ja miehiin esimerkiksi itseilmaisua rajoittaen, sukupuolittuneita rooliodotuksia tiukentaen ja ylipäänsä sukupuolistereotyyppioita vahvistaen.

Ihmisoikeusjärjestöt ovat – onneksi – viime vuosikymmenen aikana todella alkaneet kasvavissa määrin tunnistaa tämän sekä ottaneet vakavasti transihmisten kokeman syrjinnän. Tässäkin siis tarkentunut ymmärrys sukupuolesta on mahdollistanut monialaisemman tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön.

Nuoria ei houkutella kirurgisiin hoitoihin

Kirjoituksensa lopuksi Jurva tekee perusteettoman rinnastuksen transnuorten hormonaalisten ja kirurgisten hoitojen ja sukupuoli-identiteetin pohtimisen välille.

Lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluu osana kasvamista oman sukupuolen pohdiskelu ja oman identiteetin löytäminen. On tutkimuksellisesti hataraa ja ideologisesti latautunutta lähteä rakentamaan olkiukkoja siitä, että laajempi keskustelu sukupuolen moninaisuudesta ohjaisi nuorten identiteetin muotoumista ”väärin”. Uudet käsitteet ovat mahdollistaneet lapsille ja nuorille uusia itseilmaisun ja itsen ymmärtämisen tapoja, sekä tilaa haastaa ja muuttaa juuri niitä Jurvan mainitsemia sortavia sukupuolirooleja ja sukupuolittuneiden käytäntöjen kaavoja.

Uudet käsitteet ovat mahdollistaneet lapsille ja nuorille uusia itseilmaisun ja itsen ymmärtämisen tapoja, sekä tilaa haastaa ja muuttaa juuri niitä Jurvan mainitsemia sortavia sukupuolirooleja ja sukupuolittuneiden käytäntöjen kaavoja.

Esimerkiksi viimeaikainen kasvatustieteellinen feministinen tutkimus [avaa näitä kysymyksiä onnistuneesti](#) (ks. Huuki, 2019; Puutio, 2024). Jurvankin harrastama transnuorten tahallinen väärinsukupuolittaminen sen sijaan on yksi diskursiivisen väkivallan muoto, jolla on hyvinkin materiaalisia vaikutuksia nuorten elämiin, mahdollisuuksiin ja mielenterveyteen (mm. Jacobsen et al., 2023; Jaskari & Keski-Rahkonen 2021; Kapusta 2020).

Jurvan vaaralliseksi maalailema transnuorten hoitopolku Suomessa sisältää kyllä kipeästi huomiota vaativia haasteita, joiden tunnistaminen vaatisi kuitenkin tietoa noista prosesseista ja halua ymmärtää myös nuorten kokemusta. Niin julkisuudessa kuin tutkimuksessakin on todettu, että hoitojonot ovat tällä hetkellä käsittämättömän pitkiä [eikä niissä kyetä tukemaan nuoria](#) heidän sukupuoli-identiteettiin liittyvissä kysymyksissään, jotka olisivat avainasemassa oikeiden hoitojen ja tukitoimien suunnittelussa (mm. [Lehtonen, ym., 2024](#); Linander ym., 2022)

Sen sijaan, että Jurva tarttuisi näihin nuorten ongelmiin tai avaisi tilannetta, hän toistaa kritiikittömästi niin sanottua [ROGD-teoriaa](#) (Rapid Onset Gender Dysphoria), jossa transsukupuolisuuden ajatellaan ”tarttuvan” muiden transsukupuolisten seurasta tai sosiaalisen median kautta. Ajatus ei ole vieras queer-ihmisille, olihan Suomessa voimassa kielto homoseksuaalisuuteen ”kehottamisesta” aina vuoteen 1999 saakka. Kielto perustui juuri ajatukselle homoseksuaalisuuden ”tarttuvuudesta” tai siitä, että nuoria ”houkuteltaisiin” kierosti homoseksuaalisuuden piiriin. Tämän päivän näkökulmasta tämä ajatus kuulostaa sekä aikansa eläneeltä että homofobiselta. Kehotuskielto on kuitenkin edelleen (ja osittain uudelleen) voimassa monissa maissa, esimerkiksi Venäjällä, jossa lisättiin kehotuskieltoon myös [”sukupuolen vaihtamiseen kehottaminen”](#) marraskuussa 2022. Yhdysvalloissa on tällä hetkellä voimassa jonkinasteisia kehotuskieltoja (Don’t Say LGBTQ) [19 osavaltiossa](#). Tämä on ihmisoikeuksien kannalta vaarallinen kehityskulku.

Ihmisoikeuksien sisältö on jatkuvassa muutoksessa

Kaiken kaikkiaan Jurvan kirjoitus esittää aktivismin, ihmisoikeudet ja niistä käytävän keskustelun asiantuntemattomasti. Oikeudet ja politiikka on jo kauan ymmärretty yhteenkietoutuneiksi ja ihmisoikeuksien sisältö jatkuvassa muutoksessa olevaksi ja erinäisten kamppailujen kohteeksi. Erityisesti nykyisessä poliittisessa tilanteessa, jossa nimenomaan transihmisten elinmahdollisuudet ja oikeudet ovat uhattuna on eettisesti kyseenalaista pukea sukupuolivähemmistöjen sortoon pyrkivää ideologiaa akateemisen tekstin tai tutkimuksen asuun. Tämän vuoksi koimme tärkeänä vastata yksittäisen tutkijan ulostuloon.

Kuten edellä esitämme, väite siitä, että sukupuolen käsitettä olisi hämärretty tai että sukupuoleen ja erityisesti naissukupuoleen kiinnittyvät eriarvoisuudet ohitettaisiin tutkimuksessa on yksinkertaisesti epätieteellinen. Tämä herättää laajempia kysymyksiä sekä tieteellisen keskustelun etiikasta että sen portinvartijajärjestelmän läpinäkyvyydestä. Olisiko mahdollista julkaista vaikkapa Jurvan tekstin kaltainen kirjoitus siitä, että vain valkoisille ihmisille tai valtaväestölle tulisi turvata oikeudet tasa-arvolaisissa ja julkaistaisiinko sellainen kirjoitus akateemisen vapauden hengessä? Transihmiset ovat tällä hetkellä jatkuvasti ihmisarvoa alentavien ”mielipiteiden” ja mediakeskustelun kohteena ja kyseenalaistamme, sopivatko nämä pukukoppikeskustelut akateemisille areenoille. Kyse on samalla myös oikeiden ihmisten eletystä ja materiaalisesta todellisuudesta.

Konkreettisesta resurssien jakautumisesta puhuminen on tärkeää, mutta syy resurssien epätasa-arvoiseen jakautumiseen on muualla kuin sukupuolen moninaisuudessa. ”Materiaalisuus”, josta Jurva puhuu, on meille kaikille yhteistä. Olemme tilanteessa, jossa samalla kun varallisuus kasvaa, verotulot pienenevät ja valtio velkaantuu ja varallisuus sekä leikkaukset jakautuvat epätasaisesti.

Konkreettisesta resurssien jakautumisesta puhuminen on tärkeää, mutta syy resurssien epätasa-arvoiseen jakautumiseen on muualla kuin sukupuolen moninaisuudessa. ”Materiaalisuus”, josta Jurva puhuu, on meille kaikille yhteistä. Olemme tilanteessa, jossa samalla kun varallisuus kasvaa, verotulot pienenevät ja valtio velkaantuu ja varallisuus sekä leikkaukset jakautuvat epätasaisesti. Juuri julkisista palveluista leikkaaminen on tasa-arvopolitiikan näkökulmasta usein haitallista, ja tämä mahdollisuuksien kapeneminen kohdistuu erityisesti sekä naisiin että sukupuolivähemmistöihin.

On siis harhaanjohtavaa esittää asia niin, että sukupuolen moninaisuudesta puhuminen olisi tämän kehityksen takana tai että ”materiaalisuus” koskisi vain cis-ihmisiä. Sen sijaan anti-gender ideologian rummutus kyllä vie tilaa julkisessa keskustelussa juuri niiltä asioilta, joista nämä tahot väittävät olevansa huolissaan.

YTT, dosentti Joa Hiitola on sosiaalityön professori Tampereen yliopistossa. Joan tutkimus liittyy perhesuhteiden ja pakolaisuuden sekä maahanmuuton kysymyksiin, suhteisiin tieteen ja teknologian tutkimuksessa ja geenitestauksen yhteydessä sekä HLBTQI+ ihmisten ja erityisesti transnuorten hyvinvoinnin teemoihin. Hän kuuluu [Sosiaalityön sateenkaaritutkimuksen verkostoon](#).

*YTM Luca Karhu Tainio toimii väitöskirjatutkijana Helsingin yliopistolla sekä sukupuolentutkimuksen yliopisto-opettajana Karlstadin yliopistolla Ruotsissa. Tainio on lisäksi yksi Suomen Transtutkimusverkoston perustajajäsenistä ja mukana Koneen säätiön rahoittamassa Trans*Creative: Health, Violence, and Environment in Trans Cultural Production -tutkimusprojektissa.*

OTT, dosentti Sanna Mustasaari toimii apulaisprofessorina Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitoksella siviilioikeuden tiimissä ja johtaa [Hyvinvointioikeuden keskusta](#). Lisäksi hän kuuluu Rajat, liikkuvuus ja kulttuuriset kohtaamiset BOMOCULT -

tutkimusyhteisön johtoryhmään sekä Itä-Suomen yliopiston sukupuolentutkimuksen verkostoon.

Lähteet

Ahmed, S. (2006) *Queer phenomenology: Orientations, objects, others*. Duke University Press.

Alaattinoğlu, D., Margaria, A. & Osella, S. (2023) Introduction: Trans identities and the law. *International Journal of Constitutional Law* 21(2), 569–573.

Barad, K. (2007) *Meeting the universe halfway: Quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke university Press.

Baril, A. (2015) Transness as debility: Rethinking intersections between trans and disabled embodiments. *Feminist review* 111(1), 59-74.

Butler, J. (1990) *Gender trouble*. London/New York: Routledge.

Finley, C. (2011) Decolonizing the Queer Native Body (and Recovering the Native Bull-dyke): Bringing 'Sexy Back' and out of Native Studies Closet. Teoksessa Driskill, Qwo-Li, Finley, Chris, Gilley, B. J. & Morgensen, S. L. (toim.) *Queer Indigenous Studies: Critical Interventions in Theory, Politics, and Literature*. University of Arizona Press, 31–42.

Hiitola, J. (2011) Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 19(1), 4–19.
<https://journal.fi/janus/article/view/50594>

Huuki, T. (2019) Collaging the virtual: Exploring gender materialisations in the artwork of pre-teen children. *Childhood*, 26(4), 430–447. <https://doi.org/10.1177/0907568219862321>

Jacobsen, K., Davis, C. E., Burchell, D., Rutherford, L., Lachowsky, N., Bauer, G. & Scheim, A. (2023) Misgendering and the health and wellbeing of nonbinary people in Canada. *International Journal of Transgender Health* 25(4), 816-830.

Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. (2021) Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim*, 137(17), 1781-1788.

Junka-Aikio, L. (2025) *Saamenmaan militarisaation vaikutukset alkuperäiskansan kulttuuriin, elinkeinoihin ja oikeuksien toteutumiseen Suomessa: Erillisselvitys saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle*. Valtioneuvoston julkaisu 2025:84

Kapusta, S. J. (2020) Misgendering and Its Moral Contestability. *Hypatia* 31(3), 502-519.

Keskinen, S. (2008) Näkyvässä ja näkymättömissä. Väkivalta perheammattilaisten työskentelyssä. Teoksessa S. Näre & S. Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 311–343.

Lehtonen, J., Sares-Jäske, L. & Jehkoi, A. (2024) Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten voimavarana arvostavat ihmissuhteet: terveydenhuollolla tärkeä osa nuorten tukemisessa *Duodecim* 140(13), 1111-4

Linander, I. & Alm, E. (2022) Waiting for and in gender-confirming healthcare in Sweden: An analysis of young trans people's experiences. *European Journal of Social Work* 25(6), 995-1006.

Logan Smilkes, J. & Greenberg, S. (toim.) (2025) Toward a Trans[Crip Theory, *TSQ: Transgender Studies Quarterly* 12:2. Special Issue.

Puutio, E. (2024) *Sais rakastaa ketä haluaa ja olla millanen on”: alakouluikäisten suhdekulttuurit tyttöyksien rajapinnoilla sekä niiden moninaisuuden mahdollistuminen.* Oulun yliopisto. <https://oulurepo.oulu.fi/bitstream/handle/10024/49653/nbnfioulu-202404122697.pdf>

Ronkainen, S. (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (4), 388–401.

Rossi, L-M. (2003) *Heterotehdas: televisiomainonta sukupuolituotantona.* Gaudeamus.

Roughgarden, J. (2013) *Evolution’s Rainbow. Diversity, Gender, and Sexuality in Nature and People.* University of California Press.

Vaahtera, T. (2022) *Biopolitics of Swimming and the Re-articulation of Able-bodiedness: Bodies of Latent Potential.* Springer Nature.